

چشم‌انداز اقتصاد کلان ایران

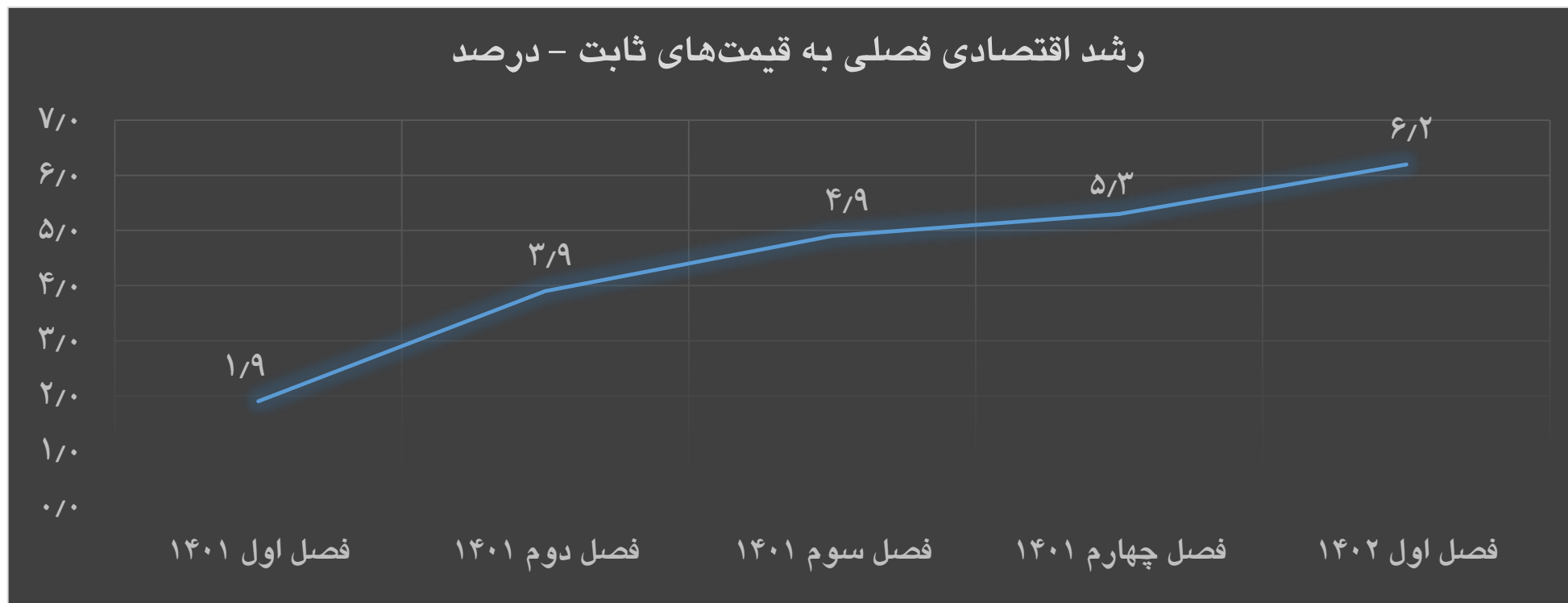
حمید آذرمند

مهر ۱۴۰۲

مروری بر شاخص‌های کلیدی

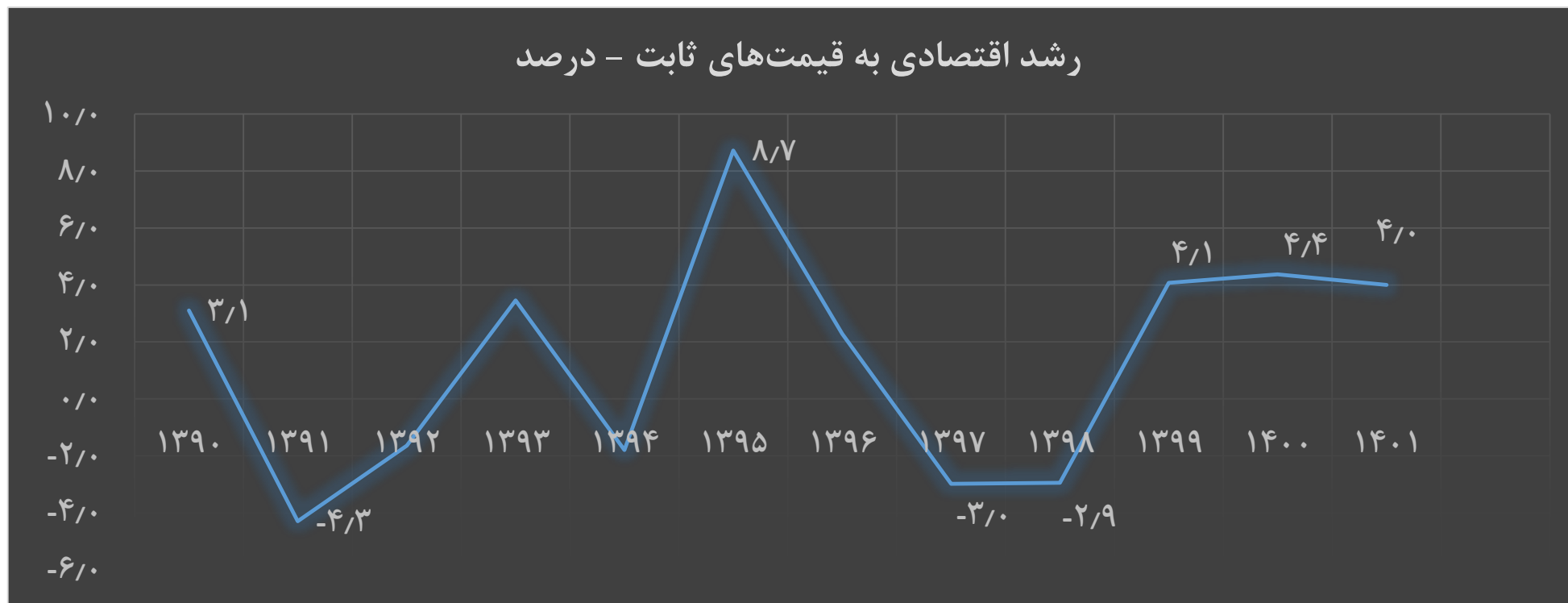
مروری بر عملکردهای کلیدی

۱. افزایش رشد اقتصادی و فعال شدن ظرفیت‌های بیکار
۲. کنترل نسبی رشد متغیرهای پولی
۳. رفع خطر ابرتورم و واگرایی اقتصاد

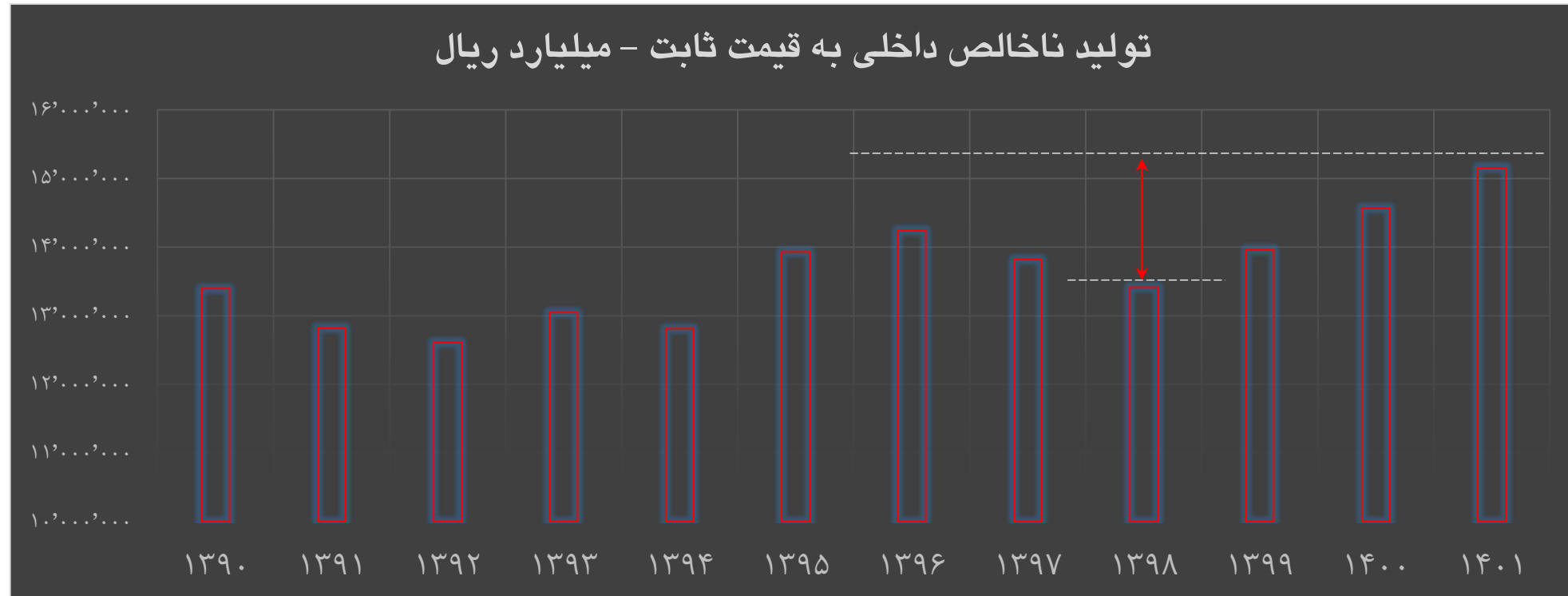
منبع: بانک مرکزی

- بر اساس آمار بانک مرکزی، رشد اقتصادی کشور در فصل نخست سال جاری با افزایش قابل‌توجهی مواجه بود.
- نرخ رشد فصلی، در بهار سال جاری به ۶.۲ درصد رسید که یکی از بالاترین نرخ رشدهای فصلی در سال‌های اخیر است.

منبع: بانک مرکزی

- از سال ۱۳۹۰ تا پایان سال ۱۴۰۱، میانگین رشد اقتصادی کشور برابر با ۱.۴ درصد بوده است.
- طی این دوره بیشترین رشد اقتصادی با نرخ ۸.۷ درصد مربوط به سال ۱۳۹۵ و کمترین رشد اقتصادی با نرخ -۳ درصد مربوط به سال ۱۳۹۷ است.
- نرخ رشد اقتصادی سه سال گذشته، بیشتر از میانگین رشد اقتصادی دهه نود بوده است.

منبع: بانک مرکزی

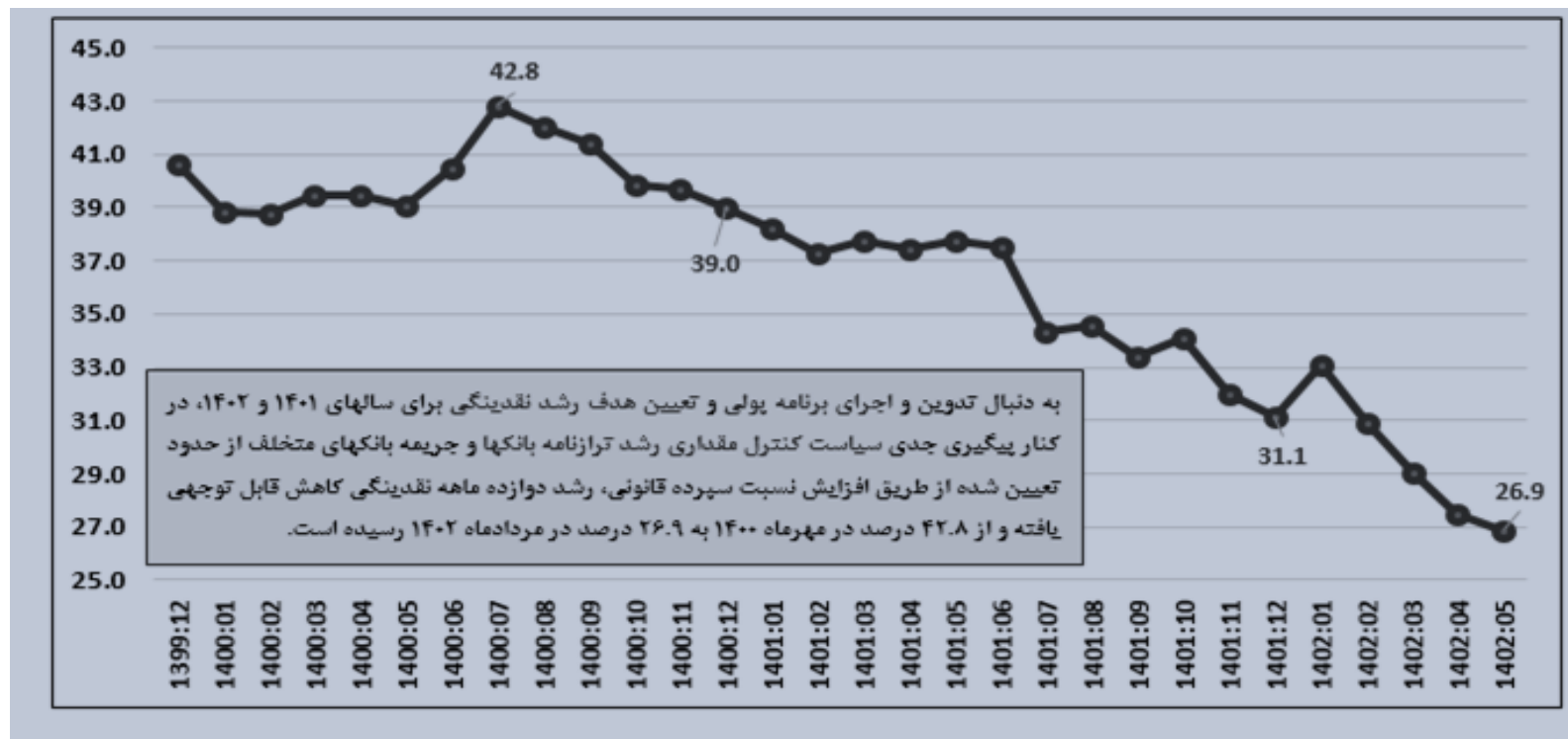
- نرخ رشد مثبت اقتصادی طی سه سال گذشته باعث شده است تا افت تولید سال‌های گذشته جبران شود و حتی تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های ثابت، در سطحی بالاتر از سال ۱۳۹۶ قرار بگیرد.

منبع: بانک مرکزی

- با افزایش میزان تولید و صادرات نفت خام، سطح ارزش افزوده نفت و گاز به قیمت‌های ثابت، در سال ۱۴۰۱ حدود ۳۳ درصد از عملکرد سال ۱۳۹۸ بالاتر بوده است که به معنی احیای بخشی از ظرفیت‌های خالی تولید نفت است.
- البته باید اشاره کرد که با وجود بهبود عملکرد تولید نفت، مقدار ارزش افزوده نفت هنوز از اوج تولید در سال ۱۳۹۵، به میزان قابل توجهی کمتر است. ارزش افزوده نفت و گاز در سال ۱۴۰۱، حدود ۳۲ درصد از میزان عملکرد سال ۱۳۹۵ کمتر است.

روند تحولات نرخ رشد دوازده ماهه نقدینگی

منبع: سایت بانک مرکزی

- نرخ رشد نقدینگی در مرداد ماه امسال به ۲۶.۹ درصد رسید.
- تورم در ۶ ماهه نخست امسال با ۱۶ واحد درصد کاهش از حدود ۵۵ درصد به ۳۹ درصد رسید.

چالش‌ها و مسائل اساسی مؤثر بر چشم‌انداز اقتصاد کلان

چالش‌ها و مسائل اساسی مؤثر بر چشم‌انداز اقتصاد کلان

۱. ظرفیت‌های رشد اقتصادی

۲. ناترازی‌های مالی

۳. ترازپرداخت‌ها

۴. بازارها

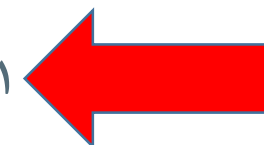
چالش‌ها و مسائل اساسی مؤثر بر چشم‌انداز اقتصاد کلان

۱. ظرفیت‌های رشد اقتصادی

۲. ناترازی‌های مالی

۳. ترازپرداخت‌ها

۴. بازارها

چالش‌ها و مسائل اساسی مؤثر بر چشم‌انداز اقتصاد کلان

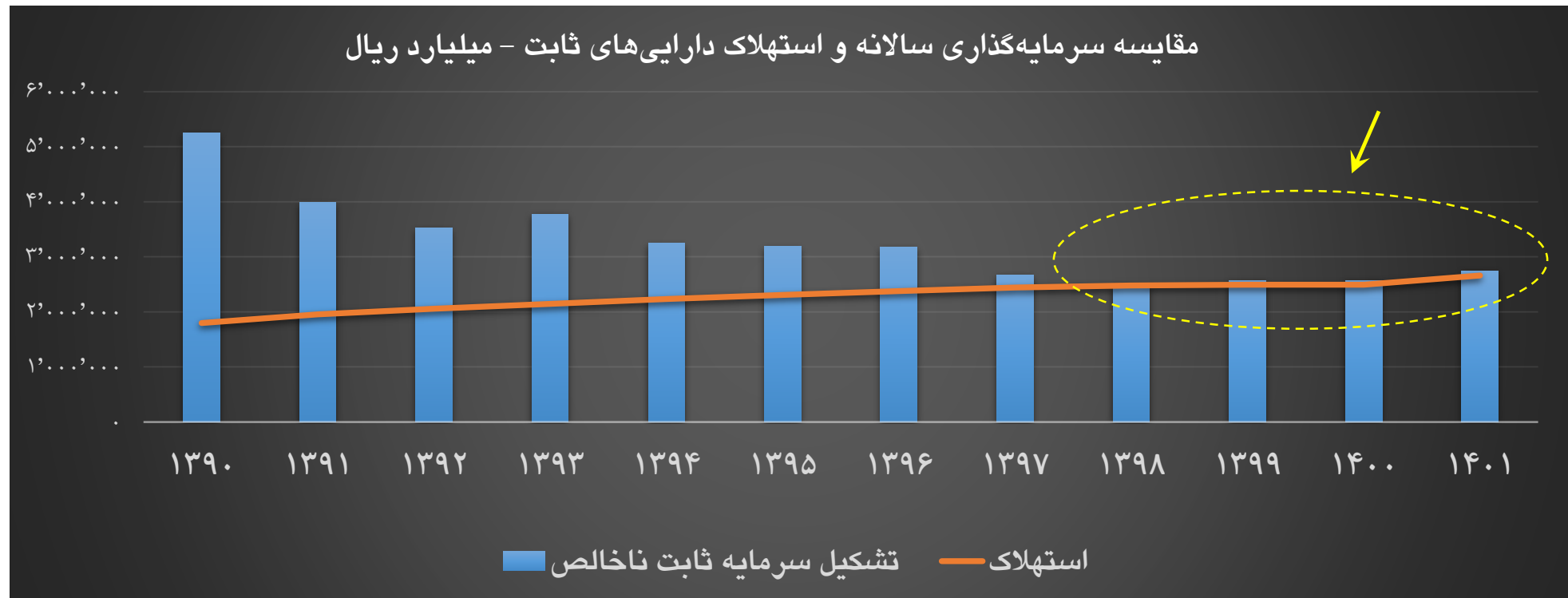
۱. ظرفیت‌های رشد اقتصادی

- زیرساخت‌های اساسی (به ویژه حمل و نقل، انرژی، ICT و آب)

- نیروی کار

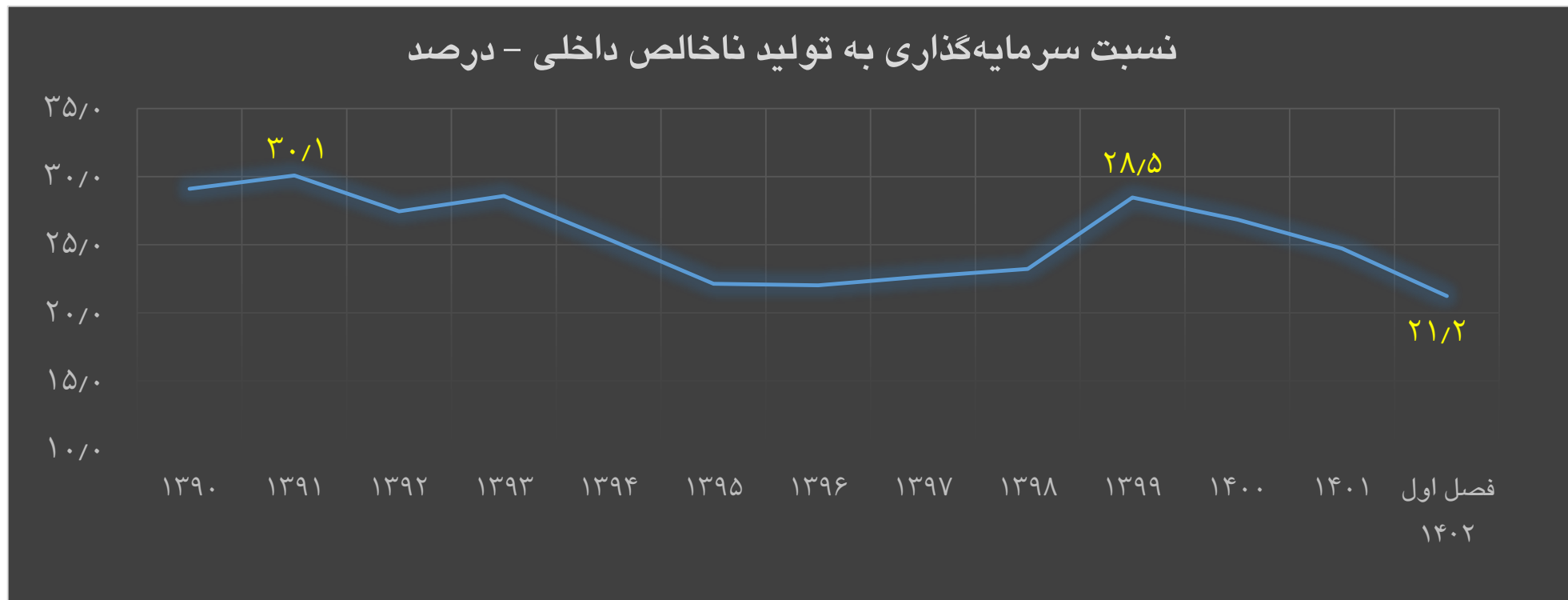
- سرمایه‌گذاری

- ناکارایی نظام تأمین مالی

منبع: بانک مرکزی

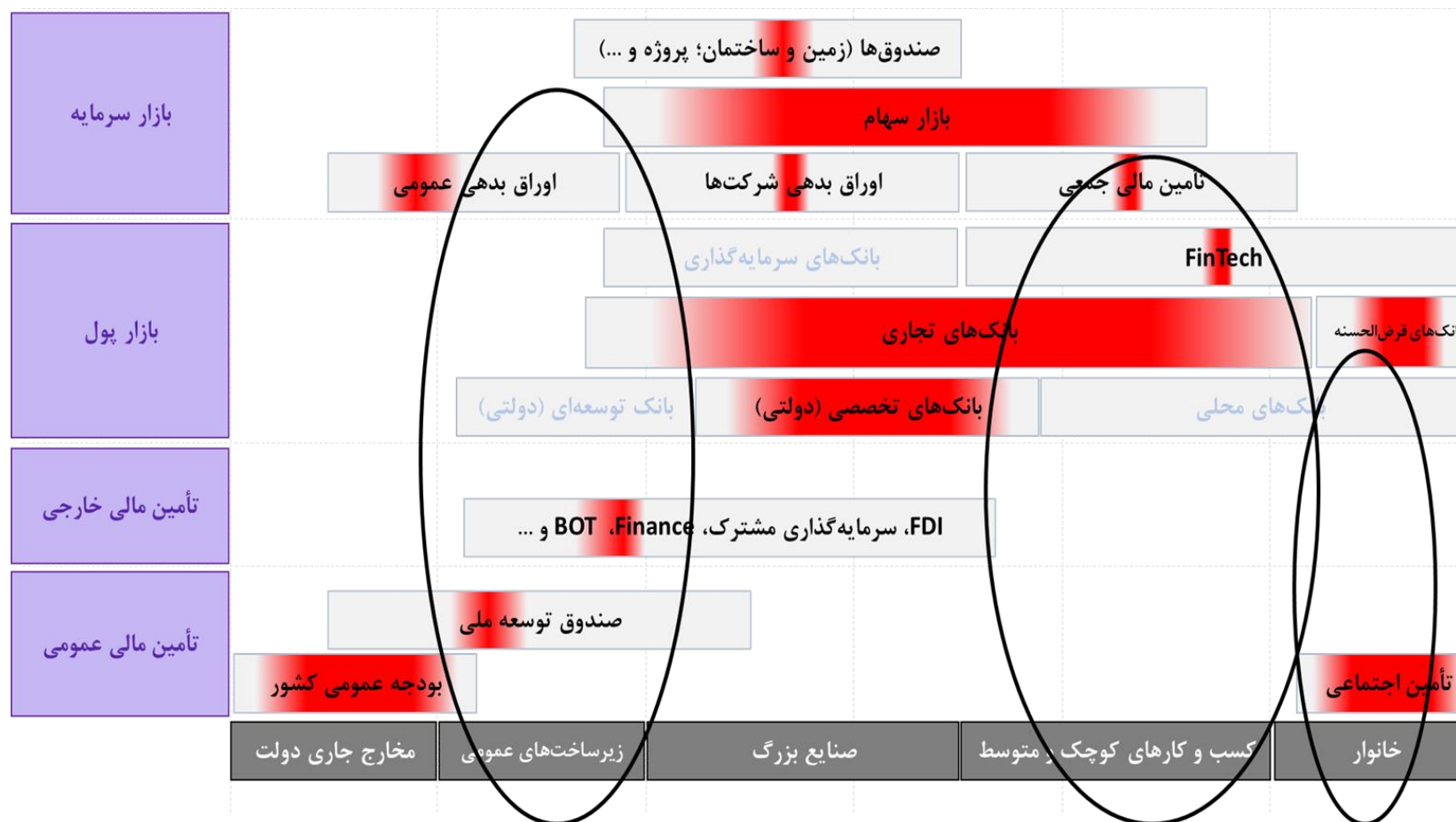
- نرخ رشد سرمایه‌گذاری در کشور، پس از سال‌ها رشد منفی، در سال ۱۴۰۱ و فصل نخست ۱۴۰۲ مثبت بود.
- اما همچنان مقدار واقعی سرمایه‌گذاری ناخالص در اقتصاد کشور، در مقایسه با عملکرد سال ۱۳۹۰ به میزان قابل‌توجهی در سطح کمتری است.
- میزان سرمایه‌گذاری‌های ناخالص جدید سالانه به اندازه‌ای است که صرفاً می‌تواند جبران استهلاك سالانه دارایی‌های سرمایه‌ای کشور را نماید. تداوم این روند، می‌تواند منجر به ناپایداری رشد اقتصادی در سال‌های آینده شود.

منبع: بانک مرکزی

- نرخ سرمایه‌گذاری در اقتصاد ایران، در بلندمدت بین سال‌های ۱۳۴۰ تا ۱۳۹۰ برابر با ۳۲ درصد بوده است.
- از ابتدای دهه نود این شاخص در اقتصاد ایران نسبت به روند بلندمدت خود در سطح پایین‌تری قرار گرفته و طی دو سال گذشته نیز مقدار آن کاهشی بوده است.

نقشه مفهومی تأمین مالی اقتصادی

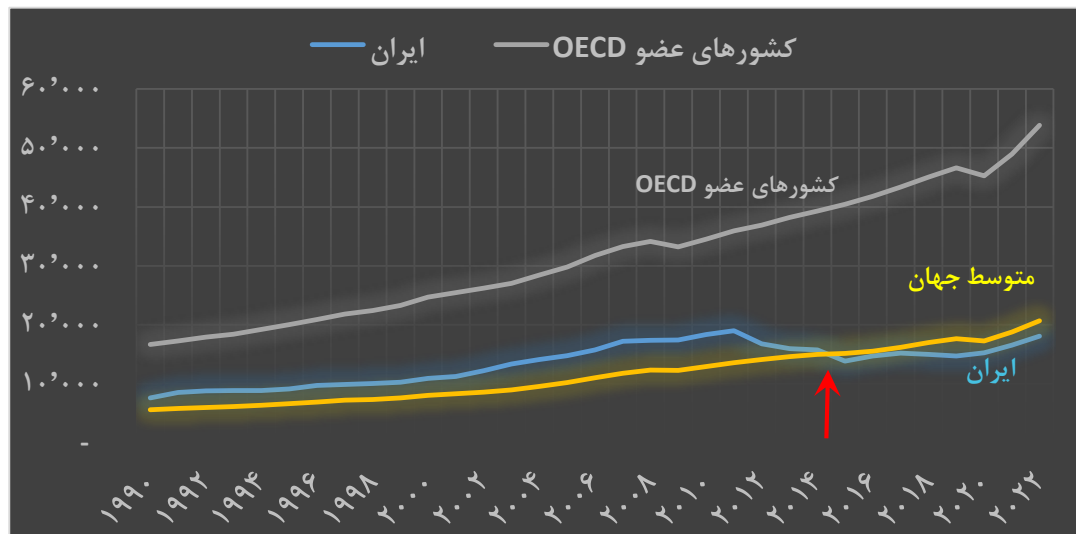

منبع: مطالعات قبلی محقق

- نظام تأمین مالی کشور به ویژه در خصوص تأمین مالی زیرساخت‌ها، تأمین مالی SMEها و تأمین مالی خانوار با کاستی‌های بسیار مواجه است.
- نظام تأمین مالی کشور از مهمترین تکنیک‌های تولید محسوب می‌شود.

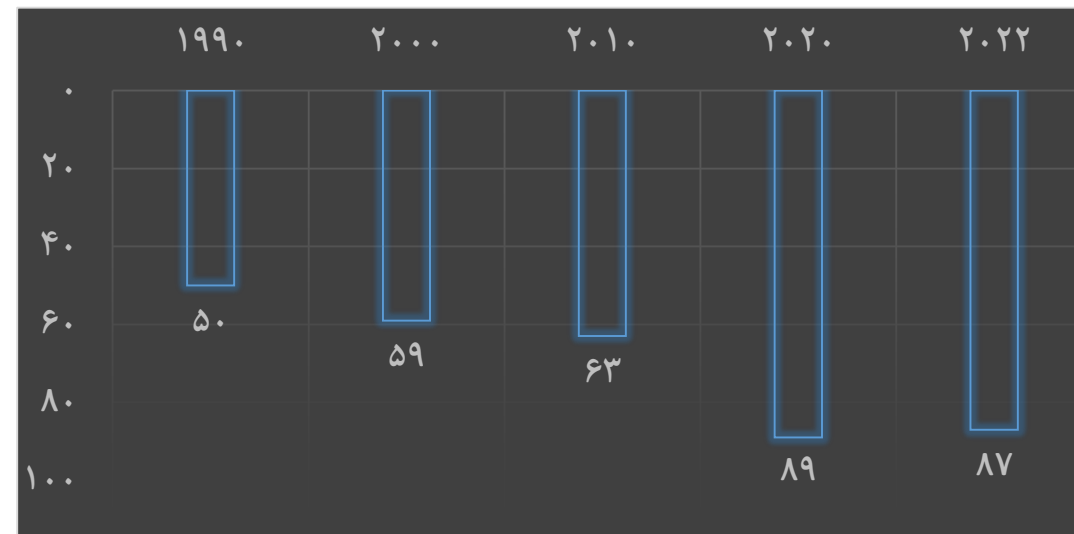
تبعات کاهش ظرفیت‌های رشد اقتصادی

مقایسه GDP سرانه ایران با متوسط جهان و کشورهای OECD

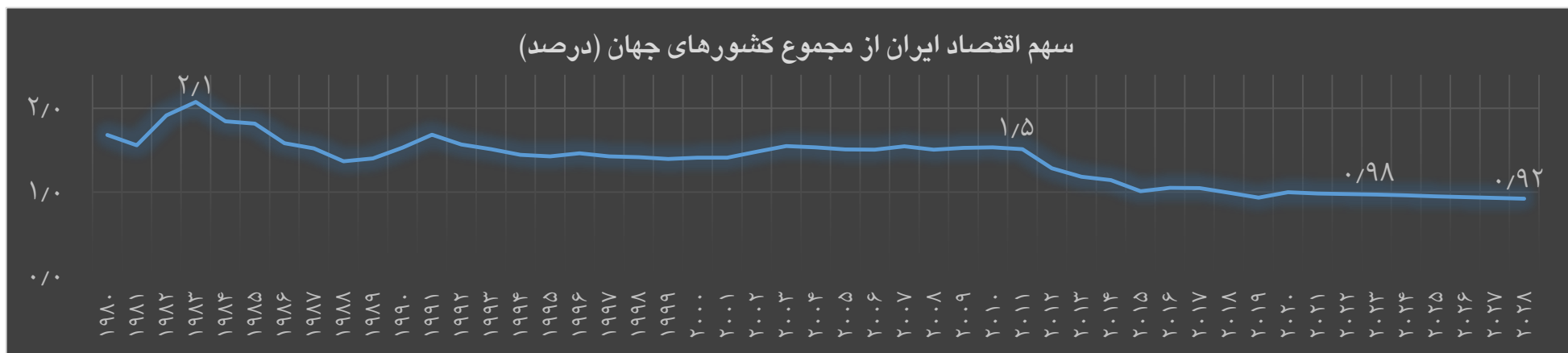
منبع: بانک جهانی

رتبه ایران در جهان به لحاظ GDP سرانه

منبع: بانک جهانی

سهم اقتصاد ایران از مجموع کشورهای جهان (درصد)

منبع: IMF

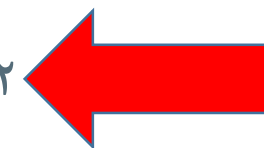
چالش‌ها و مسائل اساسی مؤثر بر چشم‌انداز اقتصاد کلان

۱. ظرفیت‌های رشد اقتصادی

۲. ناترازی‌های مالی

۳. ترازپرداخت‌ها

۴. بازارها

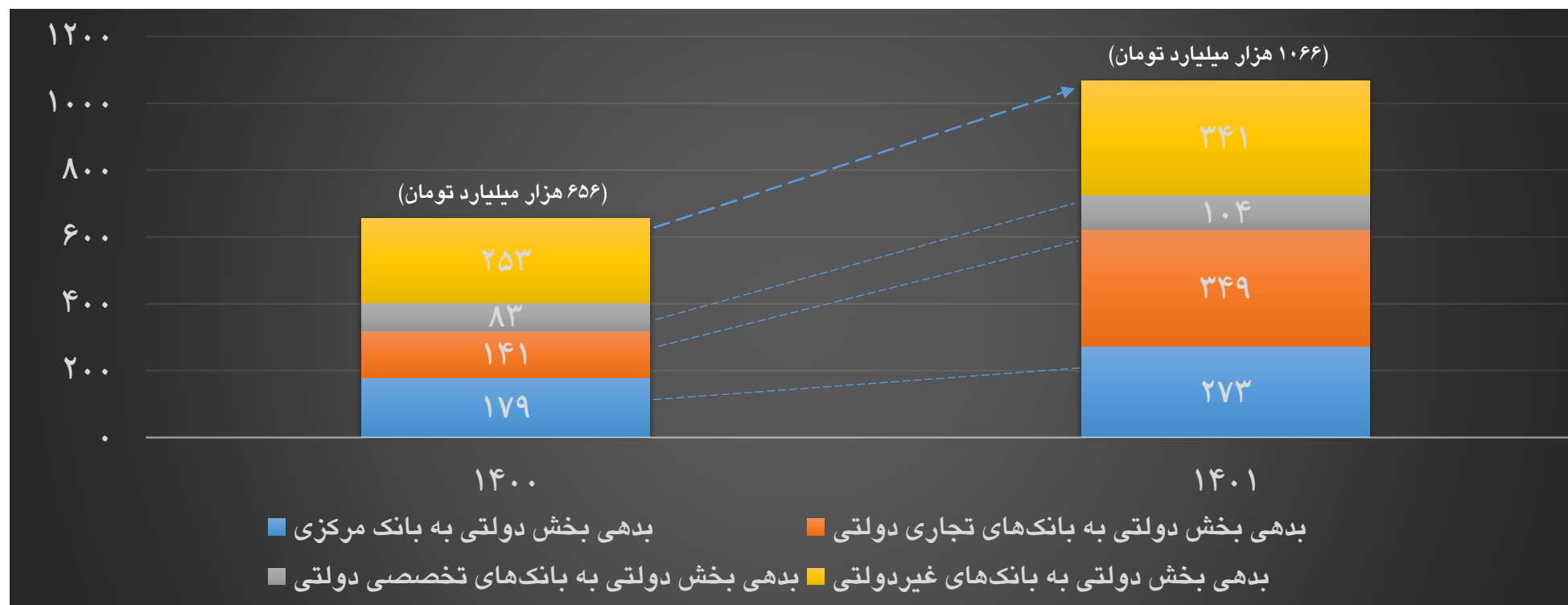

چالش‌ها و مسائل اساسی مؤثر بر چشم‌انداز اقتصاد کلان

۲. ناترازی‌های مالی

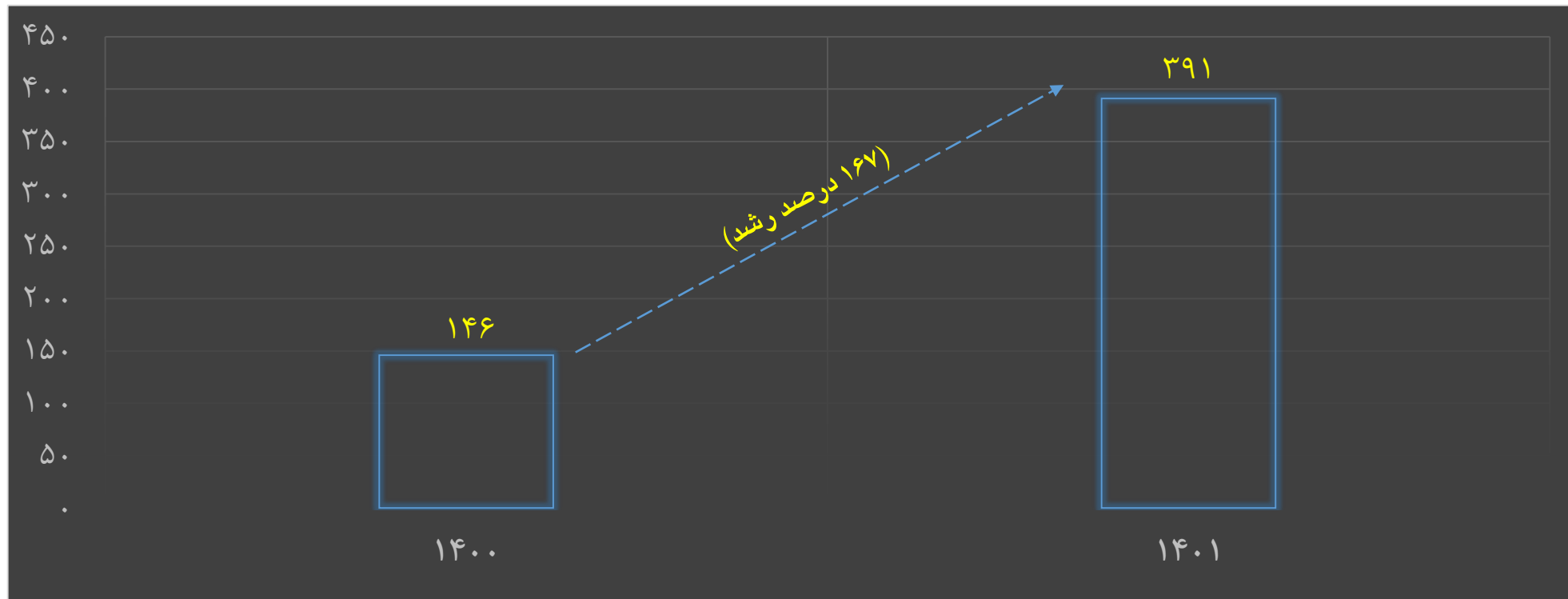
- ناترازی بودجه عمومی
- ناترازی صندوق‌های بازنشستگی
- ناترازی بانک‌ها

مجموع بدهی بخش دولتی به کل نظام بانکی کشور - هزار میلیارد تومان

- مجموع بدهی بخش دولتی به نظام بانکی کشور در سال گذشته رشد بسیار بالایی داشت. از بین اجزای آن، بیشترین میزان رشد بدهی دولت مربوط به بدهی دولت به بانک‌های تجاری دولتی است.
- به بیان دیگر، طی سال گذشته، بخشی از ناترازی دولت به بانک‌های تجاری دولتی منتقل شده است.

بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی - هزار میلیارد تومان

منبع: بانک مرکزی

- در سال ۱۴۰۱، ناترازی بانک‌ها، در اثر انتقال کسری دولت به شبکه بانکی، تشدید شد.
- بخشی از ناترازی بانک‌ها به صورت افزایش بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی آشکار شده است.
- بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی در سال ۱۴۰۱ به میزان ۲۴۵ هزار میلیارد تومان افزایش یافت و بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی در سال گذشته رشد کم‌سابقه‌ای معادل ۱۶۷ درصد داشت.

بررسی علت تشدید ناترازی بانکها

ناترازی مالی دولت، از طرق مختلف به شبکه بانکی کشور منتقل شده و موجب افزایش ناترازی بانکها شده است. آثار ناترازی بانکها، به صورت افزایش بدهی بانکها به بانک مرکزی آشکار شده است. در سال ۱۴۰۱، قلم اصلی رشد شدید پایه پولی، همان قلم بدهی بانکها به بانک مرکزی بوده است. بدهی بانکها به بانک مرکزی در سال ۱۴۰۱ نسبت به ابتدای سال، به میزان ۲۴۵ همت افزایش یافته است که چنین نرخ رشدی کم‌سابقه است.

ناترازی بانکها، علل و ریشه‌های مختلفی دارد که اهم آن عبارتند از:

- عدم تسویه بخشی از بدهی دولت به بانکها یا تهاثر بدهی دولت به بانکها از طریق انتقال دارایی که موجب انجماد دارایی بانکها شده است؛
- عدم پرداخت بخشی از بدهی دولت به تأمین اجتماعی و جبران آن از محل تسهیلات بانکی و خط اعتباری بانک مرکزی؛
- تبصره‌های تکلیفی قانون بودجه و الزام بانکها به پرداخت انواع تسهیلات تکلیفی؛
- شیوه ناکارآمد تأمین مالی خرید تضمینی محصولات کشاورزی از محل تسهیلات بانکی و عدم بازپرداخت تسهیلات در سررسید؛
- شیوه ناکارآمد تأمین مالی مسکن و مکلف کردن بانکها به تخصیص حداقل ۲۰ درصد تسهیلات پرداختی به بخش مسکن که موجب تحمیل بار مضاعف به شبکه بانکی شده است.

ناترازی بانکها، علاوه بر ریشه‌های بیرونی و ناترازی دولت، تحت تأثیر برخی عوامل داخلی بانکها نیز قرار دارد که مهم‌ترین آن عبارتند از:

- عدم رعایت کامل ضوابط تسهیلات کلان و اشخاص مرتبط توسط بانکها؛
- عدم سختگیری در الزام بانکها به رعایت کفایت سرمایه؛
- عدم تعیین تکلیف بانکهای ناتراز و ادامه فعالیت بانکهای مشکل‌دار؛
- عدم نظارت کافی و فقدان ضمانت اجرایی قاطع نسبت به افزایش سرمایه بانکها؛
- سهم بالای دارایی‌های غیرمولد، دارایی‌های موهومی و دارایی‌های منجمد در ترازنامه بانکها؛
- شکاف نرخ سود و فاصله بین هزینه تجهیز منابع و نرخ سود تسهیلات پرداختی.

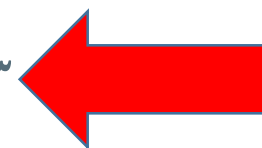
چالش‌ها و مسائل اساسی مؤثر بر چشم‌انداز اقتصاد کلان

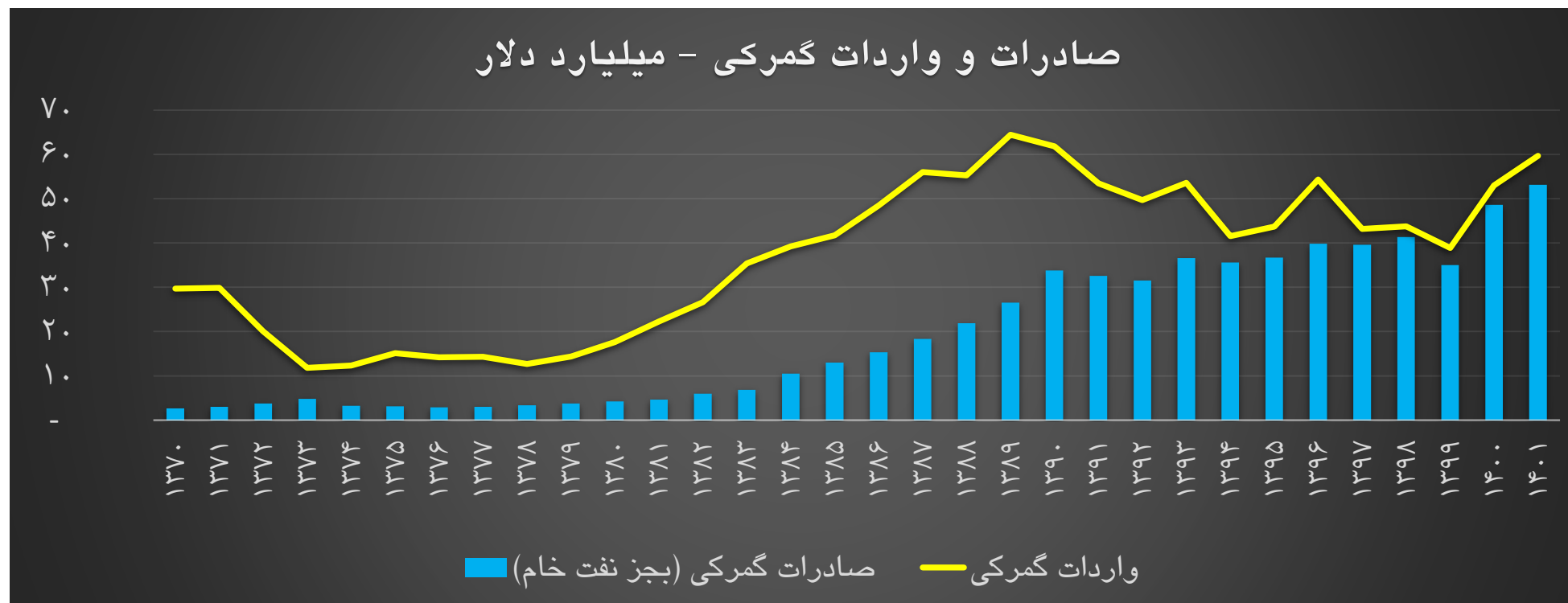
۱. ظرفیت‌های رشد اقتصادی

۲. ناترازی‌های مالی

۳. تراز پرداخت‌ها

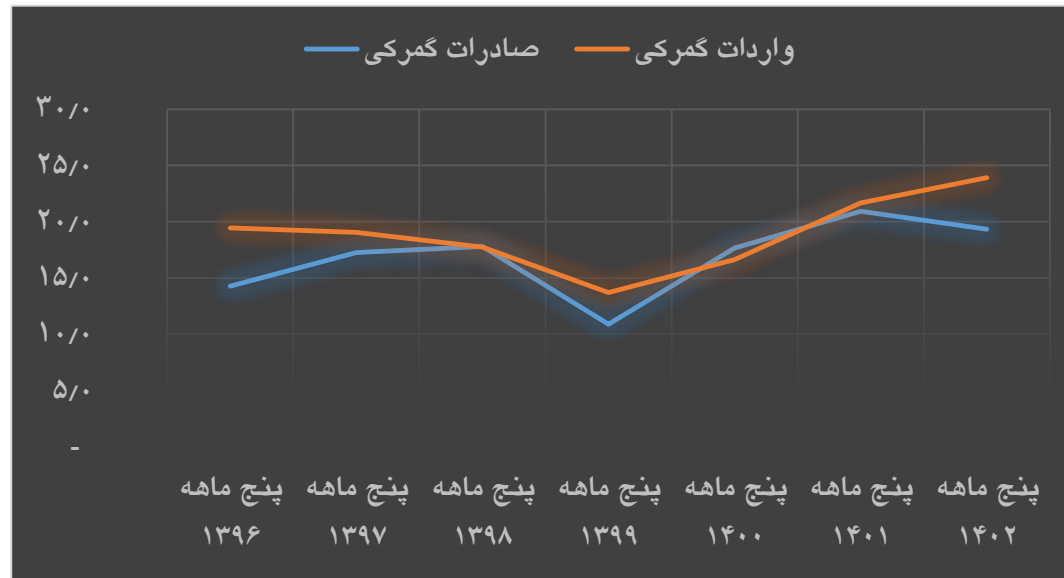
۴. بازارها

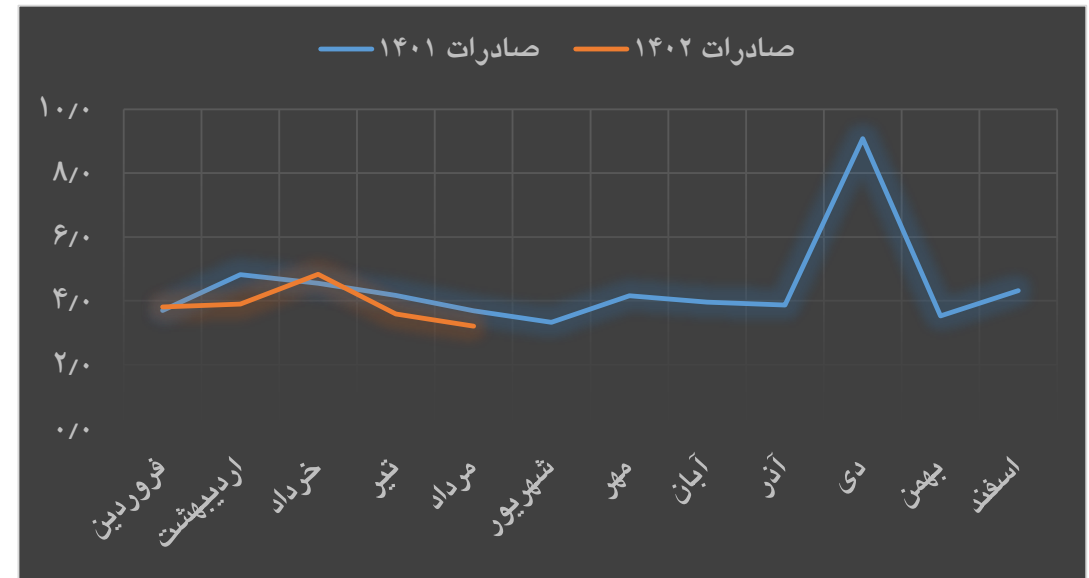

- میانگین سالانه صادرات گمرکی کشور (بدون نفت خام)، طی دهه نود برابر با ۳۶ میلیارد دلار بود. صادرات گمرکی در سال ۱۴۰۱ به رقم بی‌سابقه ۵۳ میلیارد دلار رسید.
- میانگین سالانه واردات گمرکی کشور که طی دهه نود برابر با ۴۸ میلیارد دلار بود، در سال گذشته به رقم ۵۹٫۷ میلیارد دلار رسید.

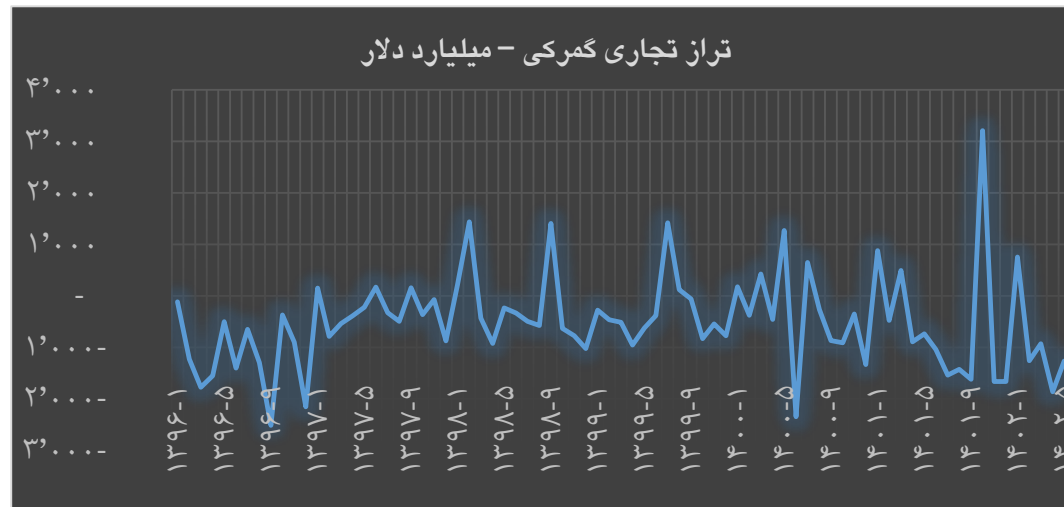
مقایسه واردات و صادرات گمرکی در پنج ماه نخست سال‌های مختلف - میلیارد دلار

مقایسه صادرات ماهانه طی سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ - میلیارد دلار

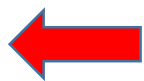

تراز تجاری گمرکی - میلیارد دلار

- به رغم افزایش صادرات کشور، در نیمه نخست سال جاری تراز پرداخت‌های کشور منفی شده است.
- عوامل مختلفی مانند کاهش قیمت جهانی اقلام صادراتی و مقررات ارزی و تجاری جدید، بر این مسئله مؤثر بوده است.

موازنه پرداخت‌ها						(میلیون دلار)
درصد تغییر		سال				
دو مقطع آخر	۱۴۰۱ □	۱۴۰۰ □	۱۳۹۹ □	۱۳۹۸	۱۳۹۷	
۲۷/۵	۱۴۲۰۵	۱۱۱۴۴	-۷۰۸	-۱۶۵۲	۲۶۲۴۱	حساب جاری
۴۰/۴	۲۲۲۴۷	۱۵۸۴۴	۳۲۳۶	۱۸۸۵	۳۰۸۰۴	حساب کالا
۲۲/۹	۹۷۶۵۶	۷۹۴۷۰	۴۹۸۴۸	۵۹۹۷۵	۹۲۶۵۱	صادرات کالا (فوب)
۴۳/۱	۵۵۴۱۰	۳۸۷۲۳	۲۱۰۴۳	۲۶۰۴۹	۵۶۹۹۹	صادرات نفتی ^(۱)
۳/۷	۴۲۲۴۶	۴۰۷۴۸	۲۸۸۰۵	۳۳۹۲۶	۳۵۶۵۲	صادرات غیرنفتی
۱۸/۵	۷۵۴۰۹	۶۳۶۲۶	۴۶۶۱۲	۵۸۰۹۰	۶۱۸۴۷	واردات کالا (فوب)
#	۲۲۷/۹	۰/۲	۰/۱	۱۱۱	۱۴۳۵	گاز و فرآورده‌های نفتی ^(۲)
۱۸/۲	۷۵۱۸۲	۶۳۶۲۶	۴۶۶۱۲	۵۷۹۷۹	۶۰۴۱۲	سایر کالاها
۲۴/۸	-۶۶۹۱	-۵۳۵۹	-۳۹۹۹	-۴۵۰۴	-۶۲۷۸	حساب خدمات
۱۱۲/۹	-۱۰۵۳	-۴۹۵	-۵۹۹	۱۴	۸۷۵	حساب درآمد
-	-۲۹۸	۱۱۵۳	۶۵۵	۹۵۳	۸۴۱	حساب انتقالات جاری
۶۱/۵	-۱۵۰۶۹	-۹۳۳۳	-۶۳۱۸	-۳۶۵	-۹۹۳۵	خالص حساب سرمایه
-	۴۸۹۷	-۹۱۵	۴۳۸۵	۲۶۸۹	-۶۴۲۷	اشتباهات و از قلم افتادگی
۳۵۰/۵	۴۰۳۳	۸۹۵	-۲۶۴۱	۶۷۱	۹۸۸۰	موازنه کل

○ خالص حساب سرمایه کشور طی سال‌های گذشته به تدریج منفی‌تر شده و در سال ۱۴۰۱ به منفی ۱۵ میلیارد دلار رسیده است.

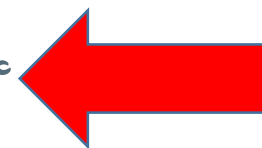
چالش‌ها و مسائل اساسی مؤثر بر چشم‌انداز اقتصاد کلان

۱. ظرفیت‌های رشد اقتصادی

۲. ناترازی‌های مالی

۳. تراز پرداخت‌ها

۴. بازارها

- در بازارهای مختلف اعم از بازار انرژی، بازار کالا و خدمت و ... در اثر سیاست‌هایی مانند قیمت‌گذاری دستوری، سرکوب قیمتی، تغییرات مکرر قواعد قیمت‌گذاری نهاده و خوراک کارخانجات و نظایر آن، بنگاه‌های اقتصادی با اختلال گستره و کاهش انگیزه سرمایه‌گذاری و تخصیص ناکارای منابع مواجه هستند و تداوم این شرایط رشد بخش‌های مختلف اقتصادی را مورد تهدید قرار می‌دهد.

جمع‌بندی

- اقتصاد ایران از چند فصل گذشته، وارد دوره احیای تولید و استفاده از ظرفیت‌های خالی در دوره پس از کرونا و کم‌اثرشدن تحریم‌های خارجی است. نتیجه آن دستیابی به نرخ رشد حدود ۴ درصد در دو سال گذشته است.
- سیاست تثبیت بانک مرکزی منجر به کنترل نسبی متغیرهای پولی و کاهش نسبی تورم شده است.
- در عین حال، متغیرهای بنیادین تعیین‌کننده مسیر بلندمدت رشد اقتصادی، حاکی از ناپایداری رشد اقتصادی در میان‌مدت است.
- در میان‌مدت اقتصاد ایران با چهار مسئله اساسی شامل کاهش ظرفیت‌های رشد اقتصادی، افزایش ناترازی‌های مالی، ترازپرداخت‌های منفی و ناکارایی در بازارها مواجه است.

- پایداری رشد اقتصادی مستلزم بازگشت نرخ رشد موجودی سرمایه خالص به مسیر بلندمدت و افزایش نرخ سرمایه‌گذاری است. البته بدیهی است که دستیابی به اهداف رشد اقتصادی ۸ درصد در برنامه هفتم توسعه، نیازمند به سطوح بالاتری از سرمایه‌گذاری در مقایسه با عملکرد تاریخی است.
- به بیان دیگر، بازگشت نرخ رشد موجودی سرمایه به سطوح تاریخی متوسط ۵ درصد و بازگشت نرخ سرمایه‌گذاری به روند بلندمدت حول نرخ ۳۲ درصد، حداکثر ممکن است به افزایش متوسط رشد اقتصادی در سطح تاریخی خود منجر شود و بنابراین دستیابی به اهداف رشد اقتصادی برنامه هفتم نیازمند سیاست‌های متفاوتی برای افزایش سرمایه‌گذاری است.

- افزایش سرمایه‌گذاری و افزایش رشد اقتصادی الزامات متعددی دارد که اهم آن به شرح زیر است:
- ثبات اقتصاد کلان و کاهش پایداری نرخ تورم
- بهبود محیط کسب و کار و رفع عوامل مخل بازار
- توسعه زیرساخت‌های اساسی به ویژه حمل و نقل، انرژی، ICT و آب
- توسعه نظام تأمین مالی از طریق تعمیق بازار اوراق بدهی، اصلاح شیوه‌های تأمین مالی سرمایه در گردش از طریق توسعه تأمین مالی زنجیره‌ای و توسعه روش‌های نوین تأمین مالی مبتنی بر فناوری
- تفکیک مأموریت بانک‌ها و ایجاد بانک توسعه (برای تأمین مالی زیرساخت‌ها) و اصلاح ساختار بانک‌های تخصصی
- جذب سرمایه‌گذاری خارجی به ویژه مدل‌های مشارکتی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

با تشکر